

YARATILIŞ (VAROLUŞ) AMACI VE İNSAN OLMA- KULLUK (İBADET) GEREKÇESİ

İçindekiler

YARATILIŞ (VAROLUŞ) AMACI VE KULLUĞUN (İBADET) GEREKÇESİ	1
YARATILIŞ (VAROLUŞ) AMACI.....	1
Düşünme Üzerine	1
Sorgulama Üzerine	2
Bazı varlıkların yaratılma gerekçesi ve insanla ilişkisi	2
İNSANIN VAROLUŞ AMACI	4
Hayatın ve Ölümün Yaratılma Gerekçesi	4
Yeryüzünün Yaşanabilir Kılınma Gerekçesi	4
O HALDE, HAYATIN VE İNSANLARIN YARATILIŞ AMACI,.....	4
Gerçek Sorgulamalar Üzerine	5
Demagojik Sorular.....	6
Bazı Absürd Demagojik Sorulara Sorgulayıcı Yanıtlar	7
Ateistleri Sorgulayıcı Sorular	10
KULLUK (İBADET) AMACI.....	12
‘İbadet’ Sözcüğünün Anlamı.....	12
Kur’an’da ‘İbadet’ Sözcüğünün Anlam Yelpazesi	12
“Allah’tan Başkasına İbadet Etmeyin” Ne Demektir?	13
a) İbadet Edilen Kişinin Yaşayan Bir İnsan Olması	13
1) Zorla Ve Zorbalıkla İbadet	13
2) Hile ve Entrikayla İbadet	13
b) İbadet Edilen Kişinin Ölmüş Bir İnsan Olması	15
c) İbadet Edilenin Bir Nesne Olması	16
d) İbadet Edilenin Bir Çıkar İlişkisi Olması.....	16
Allah’a İbadetle Kastedilen Nedir?.....	16
SONUÇ.....	20

YARATILIŞ (VAROLUŞ) AMACI

Yaratılış ve/ya varoluş amacı üzerine düşünmek ya da konuyu sorgulamak, bazılarının göre değerli bir iştir, bazılarının göre kınanacak bir durumdur. Bu nedenle, düşünmenin (tefekür) ve sorgulamanın üzerinde durmak gerekir.

Düşünme Üzerine

“Düşünme, insanı hayvandan ayıran belirgin özelliktir. Duyum ve izlenimlerden, tasarımlardan ayrı olarak usun (akıl) bağımsız ve kendine özgü eylemi; karşılaştırma yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları ve biçimleri kavrama yetisi. Düşünceler sözcüklere dökülemiyorsa, düşünce biçim almamış, düşünce olmamış demektir. Düşünme gerçek nesnelere yöneliyorsa somut düşünme, düşüncel (ideal) nesnelere yöneliyorsa soyut düşünme adını alır. Düşünmek, zihnin yanlış yapmadan işlemesidir.”¹

“Düşünme, zihnin kavramları ve fikirleri inceleme ve karşılaştırma edimidir.”²

“Düşünme; kişinin öğrenme süreci içinde kazandığı kavramlar, kullandığı imgeler, düşünce ve hareketler, sözcük ve terimler gibi simgeler aracılığıyla gerçekleştirdiği zihinsel faaliyeti; çıkarsama, akılyürütme, anımsama, kuşku duyma, isteme, hissetme, anlama, kavrama gibi, bilinçli bir şekilde gerçekleştirdiğimiz zihinsel faaliyetlerin her biri; karşılaştırma yapma, analiz, sentez, bağlantı kurma ve kavram gibi işlemlerden oluşan zihinsel süreçtir.”³

Düşünen insanlar; varlıkların neliği ve kimliği (mahiyeti), niteliği (keyfiyeti, nasıllığı), niceliği (kemmiyeti, sayısı ve miktarı), amacı (hikmeti), yeri (mekanı), zamanı üzerinde kafa yorar, onları anlamaya, aralarında karşılaştırma yapmaya, aralarındaki benzerlikleri, farklılıkları ve ilişkiyi bulmaya ve bunu sözle ifade etmeye çalışırlar.

¹ Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü, s.64.

² Timuçin, Felsefe Sözlüğü, s.107.

³ Cevizci, Felsefe Terimleri Sözlüğü, s.126.

Pek çok insan, düşünmeyle hayal kurmayı birbirine karıştırıyor. Düşünmek, hayal kurmak değildir. Düşünmek, plan yapmak da değildir. Hayal kurmak, belki gerçekdışı âlemde tiyatro oynamaktır. Plan yapmak, zihinsel etkinlik sonucu belki işleri bir ölçü ve kural dâhilinde düzene sokmaktır.

Düşünmek, salt sorgulamak da değildir. Birtakım sorular sorarak (5N1K'yı işleterek) iyi bir araştırma yapabilirsiniz. Sorgulamak, belki düşünmenin giriş aşamasıdır. Denize, gökyüzüne, yeryüzüne bakan biri hayal kuruyor veya plan yapıyor olabilir. Bilinç düzeyine göre sorguluyor da olabilir. Doğa hakkındaki bilgi düzeyine göre gözlemlerinde anlamlı ve isabetli sonuçlara da varabilir.

Düşünmek; felsefik, sosyal veya dini (evrensel) konularla ilgili, üst değerlerle ilgili bir iştir. Düşünmek, kendimizin, çevremizin, toplumun sevinçleri, mutlulukları, sorunları ve sıkıntıları üzerine kafa yormaktır. Yaşanan olayların olası nedenleri, sorunların ve sıkıntıların olası çözümleri üzerine fikir yürütmektir. Pek fazla dış uyarıcılara açık ortamlarda düşünmek zor iştir. İnsan, tek başına iken, sorunlar ve sıkıntılar üzerine konuşurken, dinlerken, konu hakkında okurken veya yazarken düşünebilir.

Sorgulama Üzerine

Bazıları sorgulamak denince, sorguya veya sigaya çekmek yahut reddetmek ya da inkar etmek, ya da demagoji yapmak diye anlıyor. Sorgulamak, hakikat arayışıdır; gerçeği, doğruyu öğrenmek yahut bilgi sahibi olduklarından emin olmak amacıyla kendine veya başkasına çeşitli sorular yöneltmektir. Sorgulamak, insanları düşünmeye teşvik etmektir; emin olmadığımız konularda araştırma yapmak ve gerçeğin peşine düşmektir.

Hangi Konuları Sorgulayabiliriz?

Evrenin ve dünyanın oluşumu, toplumsal sorunlar, ekonomik sorunlar, ahlaki sorunlar, çevre sorunları, kavgalar ve savaşlar, katliamlar, zulümler ve haksızlıklar, insan hakları ve ayrımcılık, yalanlar ve talanlar, eğitim ve öğretim, sağlık ve çevre temizliği, iç güvenlik ve dış ilişkiler, tarım ve hayvancılık, beslenme ve barınma, bilim ve teknoloji, yoksulluk ve refah, bencillik ve israf, kibir ve riyakârlık üzerine düşünebilir, bunların nedenlerini ve çözümlerini bulmak amacıyla sorular sorabiliriz. Bu sorular, ufkumuzu genişletir, farklı pencerelerden olaya bakmamızı sağlar.

Soru sormak önemli bir iştir. Cevap vereceğiniz zaman konuyu siz seçmezsiniz. Konu zaten bellidir. Oysa **soru sormak, konuyu ve gündemi belirlemektir**. O yüzden bazen soru sormak, cevap vermektен daha önemlidir. Toplumdaki en önemli soruyu, en fazla düşünen insanlar sorarlar. Sordukça öğrenir, öğrendikçe daha doğru ve sorumlu davranmaya başlarız.

Soru sormak bir bilinç, cevap vermek bir birikim işidir. Soru sormak değil, ama cevap vermek çoğu kez öğretilenlerden oluşur. **Sorularımız ne kadar fazla kişiyi ilgilendiriyorsa o kadar büyük ölçekte bir sorgulama içindeyiz demektir.**

Anlamsız ve amaçsız, hiçbir zaman cevabı olmayan, sırf kafa karıştırmaya ve ortalığı bulandırmaya yönelik sorular, bir sorgulama değil, safsatadır, demagojidir.

Gerçekten insanın, kendisi ve çevresindeki varlıklar hakkında düşünmesi, onların varoluş amaçlarını keşfetme gayreti övgüye değer bir iştir. Sorgulamak, çevremizdeki insanlarla, hayvanlarla, bitkilerle ve diğer varlıklarla olan ilişkilerimizde, onların görevleri veya işlevleri, onların var olma amacı konusunda bize önemli ipuçları verir. Düşündükçe, sorguladıkça, araştırdıkça, inceledikçe bu konudaki ufkumuz genişler, bilincimiz artar.

Bazı varlıkların yaratılma gerekçesi ve insanla ilişkisi

İşte hayvanların yaratılma gerekçelerinden bazıları şunlardır:

"Ve evcil hayvanları da O yarattı; o hayvanlar ki, kendilerinden, pek çok yararları yanında, sizi ısıtan giysiler, besleyen yiyecekler elde ediyorsunuz; akşam eve getirirken, sabah otağa çıkarırken onlarda bir güzellik bulursunuz. Kendinizi büyük sıkıntılara sokmadan varamayacağınız nice yerlere yükünüzü onlar taşır. Rabbiniz gerçekten çok şefkatli, çok merhametlidir. Onlara binmeniz ve süs için atları, katırları ve eşekleri (yarattı). Ve daha sizlerin bilmediğiniz neleri yaratmaktadır! Ve (sizin yaratıcınız O olduğu için) size yolun doğrusunu göstermek de Allah'a düşer; çünkü o yoldan sapıp da yolunu kaybeden (çok insan) var. Oysa Allah uygun görseydi hepinizi doğru yola çıkarırdı." (16Nahl/5-9)

Yağmur da insanların önemli ihtiyaçlarını karşılamaktadır:

“O’dur ki, sizin için gökten su indirdi. İçecek(iniz) ondandır ve hayvanları otlattığınız ağaç(lar, bitkiler) ondan(sulanıp filizlenmekte)dir. Onunla Allah sizin için ekin(ler), zeytin ve hurma ağaçları, üzüm ve her türden (daha) nice ürünler bitirmektedir. Dikkat edin, bütün bunlarda, düşünen insanlar için mutlaka bir ders vardır!” (16Nahl/10-11)

Demek ki su, yalnızca bizim hizmetimize sunulmamış, bitkiler ve hayvanlar da ondan yararlanıyor. Ancak vahiy, insanı muhatap aldığı için olaya insan cephesinden bakılmıştır.

Gece, gündüz, güneş ve ayın var olma amaçlarından birisi de, insanların ihtiyaçları karşılamaktır:

“Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı (yasalarıyla) size hizmet ettirdi; yıldızlar da O’nun yasaıyla hizmete hazır kılınmıştır. Şüphesiz bunda, aklını kullanabilen bir topluluk için deliller vardır.” (16Nahl/12)

Yeryüzündeki pek çok güzellik ve deniz ürünleri de insanların hizmetine sunulmuştur:

“Yerde sizin için üretip türettiği çeşitli renklerdeki de (hizmetinize sundu). Şüphesiz bunda, öğüt alıp düşünen bir topluluk için deliller vardır. O, taze et yemeniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarmanız için denizi hizmetinize verendir. Gemilerin orada suyu yara yara gittiğini görürsün. (Bütün bunlar) O’nun lütfundan nasip aramanız ve değer bilmeniz (şükretmeniz) içindir.” (16Nahl/13-14)

Yerkürenin dağlarla, nehirlerle, yollarla, gökyüzünün yıldızlarla inşası da insana hizmet etmektedir:

“Ve sizi sarsmasın diye arza yerinden oynatılmaz dağlar; ve yolunuzu bulasınız diye nehirler ve yollar yerleştirdi; ve daha (nice) işaretler (söz gelimi) yıldızlar (ki, onlar)la da insanlar yollarını bulmaktadırlar. O halde, (düşünün, bütün bunları) yaratan (Allah), hiçbir şey yaratamayan herhangi bir (varlıkla) kıyaslanabilir mi? Hala aklınızı başınıza toplamayacak mısınız?” (16Nahl/15-17)

Yeryüzünde inşa edilen varlıkların insanla ilişkisi ortaya konmuştur. Bunların varoluş amaçlarını keşfetme ve bunlardan çıkarılacak dersler üzerinde düşünmemiz istenmiştir:

“Üstünüzde de yedi tabaka (yedi gök) yarattık. Biz yaratmadan gâfil değiliz. Biz gökten belli bir miktarda su indirdik ve onu yeryüzünde yerleştirdik; şüphesiz biz onu (kurutup) giderme gücüne de sahibiz. Onunla sizin için hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik. Bu bağ ve bahçelerde sizin için pek çok meyveler vardır ve siz onlardan yiyorsunuz. Ve (yine onunla sizin için) Tur-i Sina (çevresindeki topraklar)da yetişen, ürününden yağ elde edilen ve yiyeceklere hoş kokulu, lezzetli bir katık sağlayan ağacı (çıkarıyoruz). Gerçekten hayvanlarda da sizin için bir ders (ibret) vardır; karınlarının içinde olanlardan size içirmekteyiz ve onlarda sizin için daha birçok yararlar var. Sizler onlardan yemektesiniz.” (23Mü’minun/17-21)

Güneş ve ay, bir anlam ve amaç doğrultusunda oluşturulmuştur:

“Güneşi parlak bir ışık (kaynağı) ve ayı aydınlık kılan, yılların sayısını bilesiniz, (zamanı) ölçe bilesiniz diye ona evreler koyan O’dur. Bunların hiç birini Allah bir anlam ve amaçtan (haktan) yoksun yaratmış değildir. (Allah), bilmek isteyen bir topluluk için ayetlerini ayrıntılı olarak (işte böyle) açıklıyor.” (10Yunus/5)

Yeryüzünde her ne varsa onların insanla ilişkisi, insanın Allah katındaki öneminden dolayıdır.

“Dünya üzerinde ne varsa sizin için yaratan, plan ve tasarımını göklere uygulayıp onları yedi gök şeklinde düzenleyen O’dur. Yalnızca O’dur her şeyin tam bilen.” (2Bakara/29)

Dünyada ne varsa yaratılma gerekçesi, insanların; oksijen, besin, giyim, barınma, aydınlanma, ısınma, tarım ve hayvancılık, sosyal ve ekonomik ilişkiler, doğadaki varlıkların birbirleriyle ilişkilerini araştırma, teknoloji üretme, eğlenme, süslenme, vb. çeşitli yönlerdeki ihtiyaçlarına yöneliktir. (10/5; 16/5-17; 22/65; 23/17-21; 31/20; 45/13). Yoksa insan, dünyada ne varsa onları dilediği gibi çarçur etme hakkına sahip değildir. (2:11,205; 7/56,85; 26/152). Çünkü dünya üzerinde ne varsa Allah’a aittir. (2/284; 3/109,129; 4/126,132; 20/6; 42/4). O ise, iç disiplinli ve sorumlu (takvalı) yaşamayı talep etmiştir. (4/131). O’na dünyada üzerinde ne varsa kimse ortak değildir. (4/171; 10/68). Dünya

üzerinde ne varsa tüm varlıkların O'na teslimiyet içindedir. (16/49; 59/1; 61/1; 62/1; 64/1). Dünya üzerinde ne varsa Allah bilmektedir. (3/29; 5/97; 49/16; 58/7). Dünya üzerinde ne varsa hepsi sizin olsa eğer hak karşıtı iseniz bir işe yaramaz. (5/36; 8/63; 10/54; 13/18; 39/47). Dünya üzerinde ne varsa bunlar iyilik yapanların da, kötülük yapanların da gerekli karşılığı bulmasını sağlamaktadır. (53/31).

İNSANIN VAROLUŞ AMACI

Hayatın ve Ölümün Yaratılma Gerekçesi

Hayatın amacı, olabileceğimizin en iyisi olmak ve yapabileceğimizin en iyisini yapmaktır. Kişi ne olmak istiyorsa onun en iyisi olmaya, ne iş yapacaksa onun en iyisini yapmaya gayret göstermelidir. Kur'an'da vahyin sahibi konuya şöyle açıklık getirir:

“O, hanginizin daha ideal işler ve davranışlar ortaya koyacağını sınamak amacıyla ölümü ve hayatı yarattı.” (67Mülk/2).

Yeryüzünün Yaşanabilir Kılınma Gerekçesi

Yeryüzünün yaşanabilir kılınma gerekçesi, yine orada, insanların eylem ve söylemleriyle, söz ve davranışlarıyla, yapıp ettikleriyle, keşif ve icatlarıyla, ürettikleri ve tükettikleriyle daha iyi ve daha doğru insanları ortaya çıkarma amacını gütmektedir:

“(Gökleri ve yeryüzünü yarattı...) Hanginizin daha ideal işler ve davranışlar ortaya koyacağını sınamak amacıyla...” (11Hud/7).

“(İnsanların) hangisinin daha ideal işler ve davranışlar ortaya koyacağını sınamak amacıyla dünyadaki her şeyi oranın süsü (ziyneti) yaptık.” (18Kehf/7).

Allah'ın elçi göndermesi, ona kitap vermesi, yol ve yöntem göstermesi, insana lütfedilen konularda onu denemek içindir:

“(Allah'ın kitap indirmesi ve sizi sorumlu kılması) Size lütfettiği konularda sizi sınamak amacıyladır. Öyleyse hayırlarda yarışınız.” (5Maide/48)

İnsanın yeryüzünde söz sahibi ve oraya mirasçı olması, insanlar arasındaki konumsal farklılıklar, yine lütfedilen konularda insanların daha kalitelisini ortaya çıkarmak içindir.

“O sizi yeryüzünün halifeleri kıldı ve size lütfettiği konularda sizi sınamak amacıyla kiminizi kiminize göre derecelerle yüksek düzeylere getirdi.” (6En'am/165)

O HALDE, HAYATIN VE İNSANLARIN YARATILIŞ AMACI,

1- **KALİTELİ OLANI ORTAYA ÇIKARMAK:** Allah'ın bize sağladığı imkânlar ve sunduğu fırsatlarla insanların, yapabileceklerinin en iyisini yapmaları ve olabileceklerinin en iyisini... kısaca KALİTE'li olanı ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. (Bkz. 5/48; 6/165; 11/7; 67/2)

2- **KULA KULLUK ETMEMEK:** Yalnızca Allah'a ait olan nitelikleri (esmaü'l-hüsna) başka kişilere veya nesnelere yakıştırılıp birilerinin veya bir şeylerin PUTLAŞTIRILMAMASI ve ilahi taleplere aykırı isteklerin Allah'ın buyruğu gibi görülüp KAFADAN DİN ÜRETİLMEMESİ hedeflenmiştir. Çünkü bu yolla, haksız yere insanların özgürlüğü kısıtlanmakta, kula kulluk etmekte, putlaştırılanlar ise gücün ve itibar kazanmakta ve insanlar arasındaki denge bozulmaktadır. (Bkz. 51/56) (Not/Bu konu, yazının devamında ayrıntılı biçimde işlenmiştir.)

3- **HAK VE ADALETİ GERÇEKLEŞTİRMEK:** İnsanlar arasında barış, hak ve adalet, dostluk ve kardeşlik gerçekleşmesi hedeflenmiştir. (Bkz. 2/30,208; 4/58; 7/29,181; 14/19; 16/90; 42/15; 49/13; 57/25)

4- **RAHMETİNİN BİR GEREĞİ:** Koruyucu, kollayıcı, kurtarıcı, esirgeyici olmasının, sevgi ve merhametinin bir gereği olarak yaratmıştır. (Bkz.11/119; 21/107)

5- **VARLIKLAR HAKKINDA AKLIMIZI KULLANIP ANLAMLI SONUÇLARA VARMAK:** Yarattığı tüm varlıklar üzerinde düşünüp aklımızı kullanmak ve anlamlı sonuçlar çıkarmak için... (Örneğin; sizi yaratması, eşlerinizi yaratması, gökleri ve yeryüzünü yaratması, ırk-renk ve dil farklılığı, gece-gündüzün önemi, yağmurun oluşumu ve gerekçesi..., Bkz. 2/164; 13/4; 16/12,67; 29/35; 30/20-25,28; 45/5)

6- AHLAKİ TEMELLİ BİR HİKMET GEREĞİ/Allah, insan hayatına anlam katmak için, insana akıl vermiş ve bunu özgür iradeyle desteklemiştir. Gerek yarattığı tüm varlıkları (sözlü ayetler) ve gerekse de buyruklarını (yazılı ayetler), bütünüyle tam nedenini bilemesek de, ahlaki bir gerekçeye ve bir hikmete dayandırmıştır. (Bkz. 29/4; 30/8; 45/21-22; 53/31)

Dünyadaki varlıklar ve yaşanan olaylar anlamsız değildir. Yeter ki onları doğru okumasını bilelim. **Doğayı tanıyan bir uzmanın orada gördükleri ile bilgisiz bir insanın gördükleri aynı değildir.** Yaşanan bir olayı bilinçli insan ile bilinçsiz insanın değerlendirmesi de aynı olmaz. Hatta insanların seçtikleri sözcüklerden ses tonlarına, yüz ifadelerinden duruşlarına kadar işin uzmanları gayet anlamlı ve isabetli sonuçlar çıkarırlar.

Yeterli donanımına sahip olmayan bilinçsiz ve bilgisiz insanlar varlıklara, olaylara ve olgulara oldukça yüzeysel bakar, asıl gerçeği göremezler. Tanımlamayı doğru yapamayınca olup bitenlere şans, tesadüf, büyü, fal, uğur, nazar gibi hayali veya gerçekdışı anlamlar yüklerler. Oysa varlıklar, olaylar ve olgular belli nedenlerle ve amaçlarla gerçekleşirler. Her şeyden haberdar olan Allah, bu olup bitenlerle insanlara ciddi mesajlar vermektedir. İnsanlar, bunları doğru okuyarak hayatlarına anlam ve renk katarlar. **Bu onları günübürlük yaşamaya değil, işin sonunu düşünmeye, dikkate almaya götürür.**

SORULAR VE SORGULAMALAR

Bazı kişiler çeşitli nedenlerle evrenin ve ondaki varlıkların yaratılma veya varoluş amacını merak ediyor.

“İyi olmak, insanca yaşamak, hayatı birlikte kucaklamak, bu gezegene barışı, hak ve adaleti egemen kılmak için varız, var edildik” diye cevap veriyoruz.

Ancak soru soran, “Hayır, ben onu sormuyorum, ben yeryüzüne neden bir kedi veya köpek, tilki ya da karga olarak gelmedim, neden insan olarak geldim” diye soruyor.

“Çünkü senin ana-baban insandı, onlar insan kromozomlarına sahipti” diyoruz.

“Hayır, ben onu sormuyorum, neden ben, insan ana-babaya sahibim de neden ben başka bir canlı türü değilim” diye soruyor.

Bu kişinin, neden kedi veya köpek, tilki ya da karga olmadığıнын, biyolojik bir açıklaması dışında bilimsel bir açıklaması mümkün müdür? Soru soranı doyurucu, ikna edici yanıt bulabilirler mi? Mümkün ise buna bilim insanları cevap verirler. Mümkün değilse, dünyadaki tüm bilim insanları tüm hayatları boyunca böyle bir sorunun yanıtını arasalar, buna somut-net bir cevap bulamayacaklarsa bu bir sorgulama değil, demagojidir, safsatadır, saçmalıktır.

Gerçek Sorgulamalar Üzerine

Sorgulama üzerine yukarıda geniş açıklama yapılmıştı. Örneğin;

Yollar neden bozuk?

Trafik sorunu nasıl çözülür?

Neden insanlar bodrum kat veya zemin kat gibi sağlıksız ortamlarda yaşıyor?

Bir grup azınlık lüks ve şatafat içinde yaşarken neden dünyanın önemli bir kısmı acil ihtiyaçlarını karşılayamıyor?

Neden hemen her gün savaşlar ve zulümler var?

Neden her gün kadınlar şiddete maruz kalıyor ve bunun sonucu bir kısmı sakat kalıyor, bir kısmı hayatını kaybediyor?

Neden hastanelerde hala kuyruklar var?

İnsanların sağlık sorunları neden çözilemiyor?

Neden kırsal kesimde yaşayanlar büyük sıkıntı içinde yaşıyor?

Daha onlarca, yüzlerce soru sorulabilir. Bu soruların, üzerinde kafa yorulursa cevapları var mı, bu sorunların çözümü mümkün müdür, bu çözüm, insanların gerçek sorunlarına bir katkı sağlar mı? Eğer sağlar ise işte bu sorular birer sorgulamadır. Eğer bunlar, hak ve adalet doğrultusunda çözümlenirse insanlar mutlu olurlar, huzur ve güven içinde yaşarlar. Savaşlar, kavgalar, yoksulluklar ve yoksunluklar azalır veya sona erer.

Demagojik Sorular

Bunların yerine hiçbir zaman cevabı ve çözümünü olmayan, olsa bile kimsenin gerçek anlamda bir sorununu çözmeyen sorular sorgulama değil, demagojidir, safsatadır.

Cevabı bilinemeyecek, demagojik soru sormak zor bir iş değildir. Akla ve sağduyuya uygun olmadığı için insanlar bu konuda kafa yormazlar. İşte birkaçı:

-Neden güneş yukarıda, biz aşağıdayız? Hayır, güneş yukarıda değil uzayda.
Ama güneş neden tepemizde dönüp duruyor?

- Karadeniz’de kaç balık var? Çok merak ediyorum. Bu konu benim için çok önemli...

-Neden saçlarımız kafamızdan çıktı da ayaklarımızdan çıkmadı? Cevap: Genlerden dolayı.

-Hayır, ben onu sormuyorum, neden başlangıçta saçlarımız ayaklarımız çıkacak şekilde düzenlenmedi?

-Neden kanatlarımız yok?

-Neden dört değil iki kola sahibiz?

-Neden dört gözlü değiliz?

-Neden solungaçlarımız yok?

-Neden toprak var, su var, hava var?

-Neden milyarlarca yıldız var?

-Neden diğer gezegenlerde canlılar için uygun atmosfer yok?

-Neden fare olarak dünyaya gelmedik?

-Neden babam benden daha yaşlı?

-Neden bazı hayvanların bazı konularda sahip olduğu üstün özelliklere bizler sahip değiliz?

-Neden yiyeceğe ve suya ihtiyacı olan bir varlık olarak var edildik?

-Neden solunuma, uykuya ihtiyaç duyuyoruz? Bunlarsız olmaz mıydı?

-Neden gece ve gündüz var?

-Neden güneş ve ay var?

İnsanların gerçek sorunları dışında hayali sorular sorup sözde sorgulama görüntüsü vermek, insanlara zaman kaybettirmektir. İnsanlara zaman kaybettirmek asıl sorunları ertelemek, dünyada yaşanan sorunların ve olumsuzlukların sürmesine doğrudan veya dolaylı yoldan destek vermektir. Bu durum kişiyi, zulümlere, haksızlıklara, hırsızlıklara, tecavüzlere göz yummaya kadar götürebilir.

Bilerek veya bilmeyerek ‘Cambaza bak’ mantığıyla gerçek gündemi saptırıp yapay gündemlerle insanları meşgul etmektir.

İnsanlar zamanlarını, enerjilerini, bilgilerini, güçlerini doğru yerde harcamazlarsa yanlış olanın, kötü olanın, haksızlığın ve zulmün egemenliği kaçınılmazdır.

Tanrı’ya inanmayınca, bu sorulara bilimsel yanıt verme dışında makul ve mantıklı cevap vermek mümkün müdür? Yoksa sorular, yine havada mı kalmaktadır? Eğer bilimsel cevap verilecekse Allah’a inananlar neden bilimsel cevap vermesinler? Onlar, Allah’a inanmaya karar verirken doğadaki gerçekleri ve bilimsel bulguları reddetmediler ki!

İnsanlar, Allah’a, diğer bir ifadeyle bir yaratıcıya ister inansınlar, ister inanmasınlar, demagojik soruların cevabını bulamayacaklar.

Demagojik sorulara cevap aramaya kalkışmak gereksizdir, safdilliktir. Demagojik sorulara cevap vermek yerine bu soruların tutarsızlıklarını ve çelişkilerini ortaya koymak, gerçek sorgulamaya yönelik sorular sormak daha doğru bir yöntemdir.

Yaratan, daima anlamlı ve amaçlı iş yapmaktadır. “Neden var edildik veya yaratıldık?” sorusuna, yaratan tarafından bizce yeterli görülmeyen açık-somut bir bilgi verilmediğini düşünüyorsak konuya ters açıdan bakmakta yarar var:

Yaratıcının temel niteliklerinden (sıfatlarından) en önemlisi, en güçlü olmasıdır. Böylesine güçlü bir varlık, hiçbir şey var etmeseydi, yaratmasaydı, hiçbir şey ortaya koymasaydı sözde sorgular gibi soru soranların da sorma hakları olsaydı acaba ne sorarlardı?

- Neden bu denli güçlü bir varlık kendisinden başka bir varlığa izin vermiyor?

- Neden kendisinden başka hiçbir varlığın özgürce davranmasına izin vermiyor diye sormazlar mıydı?

Diğer taraftan yaratıcı hakkında demagoji ve safsatayı kullananların, önemli ölçüde yaptıkları ve yapacakları anlamlı ve önemli bir iş olmadığından, hayata ve insanlığa karşı sorumlu davranmamaktan ve bir fikri, bir düşünceyi, bir paradigmayı tartışmak yerine işi, şova dönüştürdüklerinden bu tür ateistlerle düşünsel anlamda tartışmak boşa vakit kaybıdır.

İslami açıdan mutlak ateistlik yoktur. Bazı insanlar % 60, 70, 80, 90 ve hatta % 99 reddedebilirler. Ancak % 100 inkâr pek mümkün değildir. Yüzde bir, binde bir de olsa mutlak ateistlik mümkündür. Ancak bütün hayatı boyunca % 100, mutlak ateist olmak yine oldukça zor görünmektedir. Kur'an'da, insanların felaketlerle veya ölümle yüz yüze geldikleri zaman yalnızca yaratıcıya yalvardıklarını ama güvenli bir konuma gelince O'na ortak ettikleri bildirilir. (Bkz. 10/22; 29/65; 31/32).

Bazı Absürd Demagojik Sorulara Sorgulayıcı Yanıtlar

1 - “Tanrı’yı neden göremiyoruz” sorusu...

İşaretleriyle bilme dışında;

♣ **Aklımızı, zekâmızı, duygularımızı görebiliyor muyuz?**

♣ Ne ilginç! Aklın varlığını da ancak aklımızla anlayabiliyoruz.

♣ **Düşüncelerimizi görebiliyor muyuz?**

♣ Ne ilginç! Var olduğumuzu da ancak düşününce anlayabiliyoruz. (Descartes, septik şüphe yerine metodik şüpheyi bu sonuca varmıştır.)

♣ **Her ışığı görebiliyor muyuz?**

♣ **Her rengi görebiliyor muyuz?**

♣ Şimdiye kadar göremediğimiz için varlığını kabul etmediğimiz ışıklar ve renkler yok muydu?

♣ **Her sesi duyabiliyor muyuz?**

♣ **Her kokuyu fark edebiliyor muyuz?**

♣ Şimdiye kadar fark edemediğimiz belli desibelin altındaki ve üstündeki sesler ve kimyasal kokular biz kabul etmesek de yok muydu?

♣ **Atom altı parçacıkları görebiliyor muyuz?**

♣ **Rüzgârı veya havayı görebiliyor muyuz?**

2 - “Tanrı’yı kim yarattı?” sorusu...

Tanrı, zaten yaratılmayan, ama yaratan demektir. Mantıksal tutarlılık bunu gerektirir. Yaratılmayan bir varlık mümkün müdür? Eğer mümkün ise bu soru anlamsızdır, mümkün değil ise yaratılan zaten tanrı olamaz. Trenin en arkasındaki vagonu bir öndeki vagon çeker, onu da kendi önündeki, onu da kendi önündeki... Bu böyle devam eder. Bu durumda ilk vagonu ne çeker sorusu aklı gelir. İlk vagonu lokomotif çeker. Lokomotifi ne çeker sorusu, gereksiz kısır bir döngüdür. Evet, “Yaratılmayanı kim yarattı?” sorusu çelişkili bir sorudur.

3 - “Tanrı evreni niye yarattı?” sorusu...

♣ **Evrenin varlığı anlamlı mıdır, yoksa saçma mıdır?**

♣ Anlamlı ise bu soru anlamsızdır, saçma ise soruyu soran kişinin varlığı da saçmadır.

♣ **Tanrı hiçbir şey yaratmasaydı daha anlamlı bir iş mi yapmış olurdu?**

♣ **Evrenin varlığını anlamsız bulan bir kafanın bilimsel açıdan bir değeri var mıdır?**

3 - “Tanrı’nın evrene ihtiyacı yoksa evreni neden yarattı?” sorusu...

♣ **Tanrı, yaratma gerekçesi olarak ideal eylem ve söylem sahiplerini ortaya çıkarmak, hakka aracılık etmek olduğunu bildirmiştir. (Bkz. Bu makale, s.4)**

- ♣ Bir sanatçı, bir heykeltıraş her zaman ihtiyaç duydukları için mi bir eser ortaya koyarlar?
- ♣ Sanatçı ve heykeltıraş, bir eser veya ürün ortaya koyma gerekçe veya gerekçelerini bizlere bildirirse bilebiliriz, bildirmezlerse bilebilir miyiz? Bizim bu konuda tüm gerekçeleri bilmeyişimiz sanatçının mutlaka saçma bir iş yaptığını mı gösterir? Sanatçının o güne kadar ortaya koyduğu eserleri ve yazdığı kitapları inceleyerek, onun sanatının sebepleri konusunda bilgi sahibi olamaz mıyız? Sanatçının bir ürün ortaya koyması, ona ihtiyacı olduğu anlamına gelmez ki! Sanatçı bile, bizim bilebileceğimiz ve bilemeyeceğimiz çeşitli amaçlarla yeni ürünler ortaya koyabilir. O sanatçının hangi amaçlarla bu ürünlerini ortaya koyduğunu, ancak o açıklarsa bilebiliriz. O da, amaçlarından bir kısmını açıklayabilir, bir kısmından hiç söz etmeyebilir. Bizler, iyi, dürüst ve erdemli insan olmak gerekli mi değil mi, gerekli ise bu nasıl mümkün olur, bunun üzerinde kafa yormalıyız. Kitap da bunun için gönderilmiştir. Biraz haberleri, dünyayı izliyorsak binlerce, milyonlarca insanın sorunu, biz niye varız, niye insan olduk değildir. Eğer kafamızı kullanacak isek, milyonların; güvenlik, açlık, barınma gibi sorunlarının nasıl çözüleceği, yaşam standartlarının nasıl yükseltileceği üzerine düşünmeliyiz. Bu ve benzeri sorunlar, değişik yoğunluklarda olsa da hep var olmuştur. İşte bunlar, gerçek sorunlardır. Kitap, işte bu konulara ışık tutmaktadır. İşte insanoğlu; daha barışçıl, daha insanca, daha ahlaki bir dünya kursun diye Allah, bunun temel ölçüleri öğretmek amacıyla Kitap ve elçiler göndermiştir.

4 - "Tanrı varsa neden kötülük vardır?" sorusu...

- ♣ Kötülüğü Tanrı mı icat etti, yoksa insanlar mı?
- ♣ İnsanlar barış içinde yaşarlarken kötülük var mıdır?
- ♣ Tanrı kötülüğe doğrudan müdahale etseydi, insanların taştan, ağaçtan, bitki ve hayvandan farkı olur muydu? İnsanların kendi ceplerine ellerini sokmalarına izin verirken başkasının cebine elini sokarken gizli bir güç o eli durdursaydı insan daha özgür mü olurdu? İnsanın kukladan ne farkı kalırdı?
- ♣ Kötülüklere tepki göstermek, o konuda doğru mesaj vermekten ve bu mesaja sahip çıkanlara yardım etmekten geçmez mi?
- ♣ Tanrı, mesajını peygamberler ve ilahi kitaplar yoluyla duyurmuştur. İlahi kitaplar ve peygamberler kötülüğe karşı değiller mi?
- ♣ Her şey iyi, sorunsuz ve mükemmel olsaydı, yeryüzünde hiçbir sorun, sıkıntı, eksiklik olmasaydı insanların yeteneklerinin gelişmesi, gerilemenin ve ilerlemenin anlamı, bilimsel çalışmaların önemi, sorunlarla baş edebilmenin, hak ve adaletin değeri, dürüstlerle sahtekârların farkı ortaya çıkar mıydı?

5 - "Tanrı varsa neden ölüm vardır?" sorusu...

- ♣ Ölümün kaç yaşında başlamalıydı?
- ♣ Ölümün hiç olmasaydı Dünya daha anlamlı mı olurdu?

6 - "Tanrı varsa neden hastalıklar, yoksulluklar vardır?" sorusu...

- ♣ Hastalıklar kaç yaşında başlamalıydı?
- ♣ Hastalıklar hiç olmasaydı Dünya daha anlamlı mı olurdu?

- ♣ Peki, ölümler, hastalıklar, yoksulluklar, fiziksel farklılıklar, maddi farklılıklar hiç olmasaydı...

♣ YANİ,

- ♣ Hiç kimse ölmeseydi,
- ♣ Hiç kimse hastalanmasaydı,
- ♣ Hiç kimse yoksul olmasaydı,
- ♣ Herkes sarışın veya esmer olsaydı,
- ♣ Kimse uzun veya kısa boylu olmasaydı,
- ♣ Herkesin bahçeli-havuzlu evi olsaydı,

- ♣ Herkesin lüks arabası olsaydı,
- ♣ Herkesin lüks uçağı olsaydı,
- ♣ Herkesin lüks yatı ve yazlığı olsaydı,
- ♣ Herkesin hem deniz kenarında, hem yaylada, hem orman içinde evi olsaydı,
- ♣ Herkesin anası-babası aynı özellikte olsaydı,
- ♣ Herkesin kardeş sayısı ve özellikleri aynı olsaydı,
- ♣ Herkesin sevgilisi aynı özelliklerde olsaydı,

- ♣ Hiç kimsenin yeme-içme özelliğı olmasaydı,
- ♣ Yahut açlık-susuzluk olmasaydı,
- ♣ Yahut herkesin yiyeceğı, içeceğı aynı olsaydı,
- ♣ Hiç kimse uyumasaydı,
- ♣ Yahut uykusuzluk hiç olmasaydı,

- ♣ Üşüme olmasaydı,
- ♣ Yanma olmasaydı,
- ♣ Oksijene ihtiyaç duyulmasaydı,
- ♣ Güneş olmasaydı,
- ♣ Hava olmasaydı,

- ♣ Yağmur olmasaydı,
- ♣ Toprak olmasaydı,
- ♣ Çalışmak olmasaydı,
- ♣ Eğitim olmasaydı,
- ♣ Biz insan olmasaydık,
- ♣ Dünya olmasaydı....

- ♣ TÜM BUNLAR GERÇEKLEŞSEYDİ,
- ♣ Güneşe, aya, karaya, havaya, denize ihtiyaç var mıydı?

- ♣ TÜM BUNLAR GERÇEKLEŞSEYDİ,
- ♣ Ana-babaya, dostluklara, insanlara, eve, arabaya ihtiyaç var mıydı?

- ♣ TÜM BUNLAR GERÇEKLEŞSEYDİ,
- ♣ Okullara, işyerlerine, hastaneye, mühendislere, doktorlara, öğretmenlere, avukatlara, gazetelere, televizyonlara, alışverişe, üretime ve ticarete ihtiyaç var mıydı?

- ♣ Tüm bunlar gerçekleşseydi,
- ♣ Sana ihtiyaç var mıydı?
- ♣ Bana ihtiyaç var mıydı?
- ♣ Bize ihtiyaç var mıydı?
- ♣ İnsana ihtiyaç var mıydı?

- ♣ Çoğı trafik kazasının, aile çöküşlerinin veya aile içi şiddetin arka planında çoğı kez içki vardır. Bu olumsuz durumların oluşmaması için Allah sarhoşluğu, katliamların son bulması için öldürmeyi, haksızlığın önüne geçmek için hırsızlığı, yalanı, cinsel istismarı çirkin görmüş, kınamış ve yasaklamıştır.

7 - Aklimız varken Tanrı neden kitap ve peygamber gönderdi?" sorusu...

- ♣ Akıl sahibi insanlar kötülük yapmıyor mu?
- ♣ Aklimız varken neden insanlar hak ve adalet üzerine kitaplar yazıyorlar?
- ♣ Aklimız varken neden hukuki düzenlemelere gidiyoruz?
- ♣ Aklimız varken neden birbirimize öğütler veriyoruz?
- ♣ Aklimız varken neden okullar açıyoruz?

- ♣ İlahi kitap bağlayıcı yazılı hakları temsil etmez mi? Ancak kabile ve aşiret anlayışında sözlü kurallar egemendir.
- ♣ Tanrı yarattıktan sonra her şeye tepkisiz kalsaydı daha anlamlı mı olurdu?

8 - Tanrı'nın yarattıklarına ihtiyacı mı vardı?

- ♣ Yaratmak, bir şeyi var etmek, üretmek, her zaman ona gereksinim duyulduğu anlamına gelmez. İnsanlar da, pekâlâ ihtiyaçları dışında çeşitli gerekçelerle bir şeyler imal ederler veya üretirler.

9 - Allah'a inananlar, sırf basit çıkarlardan veya basit korkulardan dolayı ahlaklı davranıyorlar." iddiası...

- ♣ Bu iddia, ahlak odaklı Allah'a inanan insanlar için geçerli değildir. Kur'an'da, hak ve adalete inanan ve bu uğurda mücadele edenlerden övgüyle söz eder. Hak ve adalete inananlar, Müslüman olmadan da önce hak ve adaletin önemini biliyor ve inanıyorlar, ilahi kitap onların bu inançlarını daha güçlü ve kalıcı kılıyor. Allah da hep hak ve adalet vurgusu yaptığı için Allah'ın daima doğru söylediğine inanıyorlar. Cennet ve Cehennem onlar için bir amaç veya hedef değil bir sonuçtur. Tıpkı dürüst olan kişi sonuçta güvenilir bilinir ve çalışan kişi ödülü hak eder. Her çalışan ödül için çalışmıyor. Ödül için çalışmadığı halde ödül alan binlerce insan var. Gerçek inananlar, salt insanlar beni şöyle tanısinlar veya ödül versinler diye iş yapmazlar. Bunlar, doğal ve zorunlu bir sonuçtur.

10 - Tanrı, kaldıramayacağı bir taşı veya kendisi büyüklükte ya da daha büyük tanrı yaratabilir mi?

- ♣ Mantıkta tutarlılık ve çelişmezlik ilkesi, doğrunun, doğru önermenin saptanmasında ve ortaya konmasında çok önemlidir. Aynı soruyu şu formatta sorduğumuz zaman sorunun çelişkisi ortaya çıkar: "Tanrı güç yetiremeyeceği bir şeye güç yetirebilir mi?" veya "Tanrı yapamayacağı bir işi yapabilir mi?" soruları mantıksal bir tutarlılığa sahip değildir.
- ♣ 'Tanrı'; "tek, eşsiz, benzersiz, ezeli-ebedi, adil ve en güçlü olan" demektir. Bu nitelikler, Tanrı'yı tanımlamada, ilk, asli ve birincil öncüdür. O'nun bu nitelikleriyle çelişen her türlü soru ve cevap, düşünme yasalarına aykırıdır. Çünkü başlangıçta bu gerçek, postulat olarak kabul edilmiştir. Eğer bu gerçek kabul edilmediyse O'ndan böyle büyük şeyleri başarabilir mi, sorusu anlamsız ve saçmadır. 'Tanrı, eşsizlikte, benzersizlikte ve güçlülükte tektir' diye ifade ettikten sonra, 'İkinci bir tanrı yaratabilir mi?' veya 'Tanrı en güçlüdür' önermesinden sonra, 'Tanrı kaldıramayacağı taşı yaratabilir mi?' sorusu çelişkili bir sorudur. 'Baba yaşlıdır' önermesini kabul ettikten (postulat) sonra, 'Çocuk babasından kaç yaş büyüktür?' sorusu çelişkili bir sorudur.

11 - Tanrı, kendisi gibi bir tanrı yaratabilir mi?

- ♣ Allah'ı farklı kılan O'nun yalnızca kendisine özgü nitelikleridir; kısaca eşsiz-benzersiz olmasıdır. Eğer kendisi gibi başka bir 'tanrı'nın olması mümkün ise, eşsiz-benzersizlikten söz edemeyiz. Diğer taraftan ikincisi yaratık olacağından dolayı yaratılana da, yok edilene de 'tanrı' diyemeyiz. Çünkü Allah, en basit anlatımla yaratılmayan, ama yaratandır. Allah'ın yeni tanrılara izin vermemesi, O'nun güç yetirememesinden dolayı değil, evrendeki sistemin bozulmaması (fesada uğramaması) içindir. Demek ki Yaratıcı, kaostan değil, kosmosdan yanadır. Yaratıcı'nın şu ifadeleri bunun açık kanıtı: **"Eğer her ikisinde (uzayda ve dünyada) Allah'tan başka tanrılar olsaydı, ikisi de bozulup gitmişti. Arş'ın sâhibi Allâh, onların nitelendirmelerinden yüce(münezzeh)dir."** (21Enbiya/22) O, yalnızca evrende değil, dünyada kaosa karşıdır; kozmik düzenin korunmasından yanadır. **"Eğer hak, onların keyiflerine uysaydı, gökler, yer ve bunların içinde bulunan kimseler bozulur, giderdi..."** (23Mü'minun/71)

Ateistleri Sorgulayıcı Sorular

- ♣ Ateistlere şu soruyu sormak gerekir: Tüm dünya onlarla ortak bir düşüncede birleşse, Allah yoktur, din yoktur, ahlak (evrensel toplumsal korunma sınırları) yoktur dese (çünkü dinin özü ahlaktır); sonuç olarak bu durum insanlık için iyiliği, doğruluğu, dürüstlüğü, dostluğu, güveni ve mutluluğu mu getirecek?
- ♣ Tanrı'yı yok saymayı ideoloji haline getiren bir toplumun sonu, 'Allah vardır' diyenlerden daha iyiye mi gider?

- ♣ Ateistlik (Tanrı yokmuş gibi davranmak) daha fazla sömürüyü, ahlaksızlığı, katliamları mı getirmiştir?
- ♣ Ateistler, ateist insanların çoğalmasını gerçekten isterler miydiler? O zaman hırsızlık, yalancılık, kapkaç, dolandırıcılık, vb. daha mı az olurdu?
- ♣ Ateist bir toplumda yaşarken sokak daha güvenli mi olur, daha kolay mı emanet ederler dostlarını ve sevdiklerini ateistlere?... Örneğin ateist bir toplumda kişi evinde kendisini daha güvende mi hisseder veya tanımadıkları, ama ateist olduğunu bildikleri birinin ikramını, yaratıcıya inanan birine göre daha mı güvenle kabul ederlerdi? Neye dayanarak ateistlerin kendilerine zarar vermeyeceğini düşünürlerdi? Ahlaklı oldukları için derlerse sistematik ahlakın kökleri ilahi din değil midir?
- ♣ Ahlaki değerler, Tanrı'ya inananlara göre Tanrı kaynaklıdır. Oysa bir ateist için ahlak görecelidir ve toplumun oluşturduğu bir kültürdür. Her zaman değişebilir ve asla mutlak değildir. Zaman değiştikçe bizim ahlak dışı gördüğümüz bir davranış ahlaklı görülebilir ya da bir bölgede ahlaklı olan bir davranış başka bir bölgede ahlak dışı görülebilir. Oysa evrensel olmayan değerlere ahlak değil töre veya gelenek, görenek deriz. Ahlak, Allah kaynaklı değilse, dönemsel, bölgesel, tarihsel, konjonktürel olmaktan kurtulamaz. Buna göre, Ateistlerden oluşan bir toplumda bir ateiste göre ahlaklı olan bir söz veya davranış, diğer ateiste göre ahlaklı değilse kim kimi neye göre sorumlu tutacaktır?
- ♣ Dünya üzerinde kurumsallaşmış, organize olmuş bir ateist topluma rastlanır mı? Ateist yaşamın düşünce sistemini ortaya koyacak, ahlaki, sosyal ve hukuki değerlerini anlatıcı bir kitap olmadığı için ateist bir toplum oluşmamış, bunun sonucu ateistlik, bir iddia ve slogandan öteye geçememiş ve marjinal kalmıştır.
- ♣ Ateistler ahlaki mesaj veren dinden rahatsız olurlarken, toplumu madden ve manen sömüren falcılık, uğurlu eşyalar, uğurlu kalem, uğurlu taş, uğurlu sayı, dilek ağacı, dilek kayası, büyü gibi metafizik unsurların inanç simsarları tarafından kullanılmasından neden rahatsızlık duymazlar? Neden insanlara hiçbir yararı olmayan, onları zihnen uyuşturan ve çürüten hayali inançlara karşı tepkilerini ortaya koymazlar? Tam tersine, uğur inancı, dilek tutma, astroloji merakı, tarot falları, büyü, ziyaret kültürü gibi metafizik unsurlar pek çok ateist tarafından yaşatılır ve yaratıcıya inananların arasında yayılması için çaba harcanır.

Allah'a İnanmayı, Yalnızca Yaratıcının Varlığını Kabul Etmeye İndirgemek İlahi Mesaja Uygun Değildir.

- ♣ Dinle ilişkili bazı insanların başka din mensupları hakkında insanlara verdiği yanlış dini mesaj şudur: "Yalnızca bizim dinimizde olanlar, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaktadır. Bizim dışımızda kalanlar ise, ateisttirler, Allah'ı yok saymaktadırlar, Allah'a değil, şeytana tapmaktadırlar."
- ♣ Bu anlayıştaki insanlar, artık Allah'ın varlığına ve birliğine inanmakla doğru yola girdiklerini, kötü şeyler yapsalar bile, sonuçta nasıl olsa cennete gideceklerini düşünmekte ve kötülük yapmakta ciddi bir sakınca görmemektedirler. Oysa tüm insanlar, şu veya bu biçimde Allah'ın varlığını ve birliğini zaten kabul etmektedirler.
- ♣ Diğer taraftan, Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmek, Allah'a inanmak için yeterli değildir ki! Tüm insanlar, Allah'ın varlığını ve birliğini kabul ederken, büyük çoğunluğu Allah'a inanmamaktadır. Çünkü Allah'a inanmak, O'nun var ve bir olduğunu kabul etmek değil, Allah'ın sözlerinin (ilahi kitabın) doğru olduğunu ve Allah'ın kimseye haksızlık yapmadığını (güvenirliğini) kabul etmektir.
- ♣ Ateistler inançlarında kararlı olamadıkları gibi, bilinçli ve kararlı insanların karşısında bazen kuşkucu (septik), bazen bilinemezci (agnostik), bazen yaradancı (deist), bazen hiççi (nihilist), bazen de maddeci (materyalist) öğretilere kaymaktadırlar.
- ♣ Esasında bir ateist ahlaki değerleri kolay kolay reddedemez, çünkü o değerler herkese lazımdır. Herkes kendine dürüst davranılmasını, haksızlık yapılmamasını, adaletli olunmasını, kendi malının çalınmamasını, kendine yalan söylenmemesini, rahatsız edilmemeyi ister. Ancak bu değerler herkes için olduğunda, evrensel olduğunda değerlidir.

KULLUK (İBADET) AMACI

Konuyla doğrudan girmekte yarar var. Kur'an, insanın yaratılış amacı olarak şu mesajı verir: **"Ben görünür-görünmez, bilinir-bilinmez (insan-cin) tüm iradeli varlıkları sadece bana kulluk (ibadet) etsinler diye yarattım. Onlardan ne bir rızık bekliyorum, ne de beni beslemelerini. Allah, bütün rızıkları veren mutlak ve sınırsız güç ve kudret sahibi O'dur."** (51Zariyat/56-58)

"İbadet" Arapça bir sözcüktür. Türkçe'ye doğru tercüme edilmediği zaman bu ayetin doğru anlaşılmasında birtakım sıkıntılar yaşanmaktadır.

'İbadet' Sözcüğünün Anlamı

Arapça bir sözcük olan 'ibadet' a-b-d kökünden gelmektedir. Anlamı; birinin/ sahibinin beğendiği/ onayladığı işi yapmak, ona gönülden çalışmak, gönülden ve koşulsuz bağlanıp/ itaat edip iş ve hizmet üretmek gibi anlamlara gelmektedir. Aynı kökten türemiş olan 'abd' sözcüğü, Yaradan'a bağlı insan, kul, köle, hizmetli anlamlarına gelmektedir.⁴

Kur'an'da anahtar sözcük niteliğindeki 'ibadet', Türkçe'ye aktarılırken anlam daralması ve anlam kayması göze çarpmaktadır. Bu sözcük, yaygın biçimde, formel- rutin ritüeller (şekilsel düzenli tekrarlı ibadetler) olarak anlaşılmaktadır. Rutin ibadetler denilince, çoğunlukla abdest, namaz, oruç, hac vb. uygulamalar akla gelmektedir.

Düzenli tekrarlı (formel) olmayan uygulamalar ise, adeta ibadet kapsamında değerlendirilmemekte ve İslam, salt bunlarla özdeşleştirilmektedir. Halk kültüründeki bu anlayışı İslam karşıtı söylem kendisine dayanak almakta ve görüşlerini bunun üzerine temellendirmektedir.

O yüzden, 'ibadet' kavramının, Kur'an'da nasıl bir anlam yelpazesine sahip olduğunu incelemekte yarar vardır.

Kur'an'da 'İbadet' Sözcüğünün Anlam Yelpazesi

Kur'an'da 'ibadet' sözcüğü, fiil olarak 122 yerde kullanılmıştır. Bunlardan 67 yerde Allah'tan başkasına 'ibadet edilmemesi gerektiğinden' veya 'ibadet edildiğinden' söz edilmiştir. 'İbadet' 9 yerde isim veya mastar olarak kullanılmıştır. 5 ayette Allah'a kulluk (ibadet), 4 ayette Allah'tan başkalarına kulluk (ibadet) konusu işlenmiştir. Bunlardan birisi, açık-net biçimde, **"Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, artık erdemli iş yapsın ve Rabbine kullukta (ibadette) hiç kimseyi ortak etmesin."** (18Kehf/110) denilerek Allah'a kulluğa (ibadete) birilerinin ortak edilme riskinden söz edilmiştir.

Bu durum, bize, insan gerçeğinde ve Kur'an terminolojisinde Allah'tan başkalarına kulluğun (ibadet) ne denli yaygın ve baskın olduğunu ortaya koymaktadır. Yaygınlık ve baskınlık, yalnızca Ortaçağ'a veya eski çağlara ya da yalnızca ilkel toplumlara özgü değildir. Hangi dönemde ve hangi bölgede yaşarsak yaşayalım, insanların önemli kısmı Allah'ın yanı sıra Allah'tan başkalarına da kulluk (ibadet) etmektedir. Öyleyse Kur'an'ın kavram dünyasında 'ibadet', Allah tarafından kabul edilebilir ve kabul edilemez kulluk (ibadet) diye ikiye ayrılabilir.

Allah'tan başkasına kulluk (ibadet), Allah açısından da, hak ve adaleti ölçü alan her insan tarafından da kabul edilemez bir tutumdur. Bu tutum, Allah ile olan ilişkiye (O'na kulluğa) benzemez. Allah'tan başka kulluk edilen kişiler; kul gibi gördüklerini küçümserler, onları ezerler, onların haklarını ellerinden alırlar, onları kendilerine kul köle yaparlar. Her türlü küçültücü söz ve davranışla onları aşağılarlar, gerekirse fiili şiddete başvururlar. Onlar; kutsal, değerli, saygın olan her şeyi istismar etmekten, çevrelerindeki insanları madden ve manen sömürmekten geri durmazlar. Çoktanrıcuların kulluk (ibadet) anlayışı budur; ya ezerler veya ezilirler, ya sömürürler veya sömürülürler, ya hemcinslerine taparlar veya onları kendilerine tapmaya mecbur ederler, ya insanlar karşısında tanrılığa kalkışırlar veya onları kul köle yapmaya çaba harcarlar. Herkesin insan olduğunu, hepsinin onursal açıdan, hukuki açıdan eşit olduğunu, olması gerektiğini bir türlü kabullenemezler.

Kur'an'da Allah'a kulluk (ibadet), genel olarak yalnızca Allah'a ait nitelik olan iki konuda kullanılmıştır:

a) **Varlıklar dünyasının yüce sahibine (rabbine), bütün sorunları çözebilecek ve sıkıntıları giderebilecek, her türlü iyiliği ve güzelliği lütfedebilecek nitelikte 'mutlak güce sahip' olduğu**

⁴ Lane, a-b-d maddesi.

inancıyla, umut bağlamak, güvenmek, O'ndan yardım beklemek, O'na şükranlarını bildirmektir.

b) '**Mutlak gücün**' her türlü istek ve kararının '**mutlak doğru**' olduğu inancıyla O'nun önerilerine ve buyruklarına bağlılık ve teslimiyet göstermektir.

"Allah'tan Başkasına İbadet Etmeyin" Ne Demektir?

a) İbadet Edilen Kişinin Yaşayan Bir İnsan Olması

1) Zorla Ve Zorbalıkla İbadet

Yaşayan böyle bir kişiliğe kulluk (ibadet), ya zorla ve zorbalıkla olmaktadır ki Kur'an'da bildirilen Firavun'a kulluk (ibadet) bu durumu anlatmaktadır. Fanatik inkârcıların prototipi olan Firavun, gerek nitelikleriyle, gerekse de buyruklarıyla kendisini 'üstün - mutlak güç' olarak takdim etmiş, halkına zorla ve zorbalıkla hizmetçilik, uşaklık, kulluk ve kölelik yaptırarak kendisine ibadet ettirmiştir.

Allah'tan başka kim olursa olsun, yalnızca Allah'a ait olan nitelikleri ona atfetmek ve yakıştırmak kullukta (ibadette) şirk olmaktadır. Allah'tan başkasına kulluk (ibadet) gerçekten insanı birilerine kul köle yapmaktadır. İnsanlar özgürlüklerini kaybetmekte, huzursuz ve mutsuz yaşamakta, özgüven duyguları ciddi yaralar almakta ve güven içinde yaşamaları zorlaşmaktadır. Hayatları ve kazanımları, bütünüyle efendilerinin iki dudağı arasında kalmaktadır. İşte insana yöneltilen ibadetin somut örneği, Firavun'un İsrail'in soyundan gelenlere yönelik uygulamalarında göze çarpmaktadır:

Firavun, Mısır'da insanlara, özellikle İsrail soyundan gelenlere kul köle muamelesi yapmış, adeta insanları kendisine kulluk (ibadet) ettirmiştir.

"(Firavun ve ileri gelenleri) Büyüklük tasladılar ve böbürlenen bir topluluk oldular. Bu yüzden, "Kavimleri bize kul köle (ibadet edenler) iken, bizim gibi iki insana mı inanacağız" dediler." (23Mü'minin/46-47)

"O başıma kaktığın iyilik ise, İsrail oğullarını köleleştirmenin (kendine ibadet ettirmenin) bir sonucu değil miydi?" (Şuara/22)

"Firavun halkına seslendi/"Ey halkım!" dedi, "Mısır'ın hâkimiyeti ve ayaklarımın altından akan şu ırmaklar bana ait değil mi? (Sizin en büyük efendiniz olduğumu) görmüyor musunuz?" (43Zuhruf/91)

İsrail soyundan gelenleri sistematik biçimde ağır baskı ve işkenceden geçirmiştir.

"Size dayanılmaz işkenceler yapan, kadınlarınızı utanç içinde yaşatıp oğullarınızı günden güne ölüme sürükleyen Firavun ailesinden sizi kurtarmıştık..." (7A'raf/141)

Yoğun biçimde kibir ve kendini beğenmişlik duygusu içinde yaşayan Firavun ve kendisine yandaş olan Mısırlılar; İsrail soyundan gelenlere ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapmış, onları aşağılamış, ağır işlerde karın tokluğuna çalıştırmışlardır.

"O ülkede Firavun kendini büyüklük duygusuna kaptırmış ve ülke halkını kastlara, sınıflara ayırmıştı; onlardan bir kısmını güçsüz-zayıf düşürüyor, oğullarını günden güne ölüme sürüklüyor, kadınlarını utanç içinde yaşatıyordu: çünkü o, gerçekten de, bozgunculuk çıkaranlardandı. Biz de istiyorduk ki o ülkede ezilenlere lütfedelim, onları önderler yapalım, onları (ötekilerin mülküne) mirasçı kılalım." (28Kasas/4)

"Firavun'a git, çünkü o sınır tanımaz hale gelmiştir (tağutlaşmıştır)." (20Taha/24,43; 79/17)

Ezilen bu halk, hor ve hakir görüldükleri halde ister istemez hizmetçilik ve uşaklık yapmayı kabullenmiştir. Konu, Kur'an'da şöyle anlatılmıştır:

"(Firavun) Kendi halkını küçümsedi, onlar da ona itaat ettiler. Gerçekten onlar, yozlaşmış bir halktı." (43Zuhruf/54)

2) Hile ve Entrikayla İbadet

Yahut yaşayan böyle bir kişiliğe kulluk (ibadet), zorla ve zorbalıkla değil hile ve entrikayla olmaktadır. Böyle durumlarda insanların bilgisizliklerinden ve zaaflarından yararlanılmakta, hak ve

adalet gibi temel ilkeler ve değerler 'değersiz', 'gereksiz' ve 'önemsiz' gösterilmekte, kötü sözler ve kötü işler cazip gösterilmektedir. Ne yazık ki cahil, tembel, aklını kullanmayan, sorgulamayı gereksiz gören ve sürü psikolojisiyle yaşayan insanlar, böylesi şeytani oyunlara gelmekte, bu oyun sahiplerine koşulsuz bağlanmakta, kayıtsız şartsız teslimiyet göstermektedirler. Onlardan gelen her isteği ilahi buyruk gibi telakki etmekte ve cehaletlerinin kurbanı olmaktadır.

"İşte böylece, biz, her peygambere, hem insanlardan hem de görünmez varlıklardan (cinlerden) zihin çelmeyi amaçlayan yaldızlı (parlak) yarı hakikatleri birbirine telkin eden şeytani güçleri düşman kıldık. Ama Rabbin uygun görseydi, bunu yapamazlardı: o halde, onlardan ve onların uydurmalarından uzak dur! Zaten onların bundan amacı, ahirete inanmayanların zihinlerini (yaldızlı yalanlarla) çelmektir ki (aldatılanlar) ondan memnun olsunlar ve böylece ulaşmak için çaba harcadıkları kötü sonuca ulaşabilsinler." (6En'am/112-113)

"Sizin Allah'ın yanı sıra kulluk (ibadet) ettikleriniz, Allah'ın kendileri hakkında hiç bir delil indirmedeği, sizin ve atalarınızın ad (nitelik) olarak adlandırdığı(nitelediğiniz) birtakım (tanınmış) isimlerden başkası değildir. Temel dini hükümleri belirlemek, yalnızca Allah'ın hakkıdır. O, kendisinden başkasına kulluk (ibadet) etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru olan din işte budur, ancak insanların çoğu bilmezler." (12Yusuf/40)

Allah'ın bildirdiği değerlere aykırı söylemin doğru olduğuna inanıp bu inançla hareket etmek, bu inançla yaşamak, Allah'ın yanı sıra bu söylem sahiplerine kulluk (ibadet) olmaktadır. Dünyada iken yoldan çıkarma konusunda birbirinin yandaşı ve yoldaşı olan insanlar, Allah'ın huzurunda birbirlerini suçlamaktadırlar:

"Allah meleklerle şöyle emreder: "Zulmedenleri, yoldaşlarını ve Allah'tan başka kulluk edip putlaştırdıklarını (ibadet ettikleri) toplayın ve hepsini doğru cehenneme sevk edin! Hem tutuklayın onları, çünkü sorguya çekilecekler!" Onlara, "Ne diye yardımlaşmıyorsunuz?" denir. Hayır, onlar bugün (ister istemez) teslimiyet içindedirler. Birbirlerine dönüp itham ederek karşılıklı soru yöneltirler: "Gerçekten sizler bize sağdan (sağduyudan ve haktan) yana gelip yanaşıyordunuz." derler. (Ötekiler de): "Hayır, dediler, zaten siz kendiniz inanan insanlar değildiniz. Bizim size karşı bir yaptırım gücümüz de yoktu. Fakat siz, zaten azgın bir toplum idiniz. Artık Rabbimizin sözü (azap) bizim hakkımızda gerçekleşti. Biz onu mutlaka tadacağız. Evet, sizi biz kıskırttık, çünkü biz de aldanmış durumdaydık." Hiç şüphe yok ki bugün onlar, azapta ortaktırlar. İşte biz suçlulara böyle yaparız. (37Saffat/22-34)

"Tapılanlardan amaç, halkın taptığı ilah ve putlar değildir. Bilakis onlardan maksat, halka görünüşte iyilik yapıyoruz izlenimi verirken sapıklığa sürükleyen, temiz aziz görünüşü altında insanların huzuruna çıkarak, şerri ve fesadı, ıslah adı altında yayan liderler ve kılavuzlardır. Onları cüppe ve tespihleri ile aldatıp kendilerine tabi kıldılar. Onların, hilekârları körü körüne taklit etmeleri, onların emir ve hükümlerine uymalarını Yüce Allah bu ayette 'ibadet' kelimesi ile dile getirmektedir."⁵

Kur'an'da, 'şeytana veya tağuta kulluktan (ibadet)' söz edilmiştir. Şeytan ve tağut, kötülük önderlerini ve ileri gelenlerini nitelemeye kullanılmıştır. Onlara kulluk (ibadet), genel olarak, formel-ritüel (düzenli tekrarlı şekilsel) bir ibadeti değil onların bir dediğini iki etmemek, onlara tam bağlılık ve teslimiyet biçiminde ortaya çıkmaktadır. Nitekim hak karşıtlarının yönlendiricileri ve öncüleri olarak 'tağut', onları çıkmaza ve belirsizliklere (zulumât) sürüklemektedir:

"Hak karşıtlarının velileri (yönlendirici dostları) ise tağut'tur. Onları aydınlıktan karanlıklara (zulumât) çıkarırlar." (2Bakara/257)

"Ey Âdemoğulları! Sakın Şeytan'a kulluk (ibadet) etmeyin, kuşkusuz o, size apaçık bir düşmandır diye sizden söz almadım mı?" (YaSin36/60)

"De ki: "Allah katında, 'kesinleşmiş bir ceza olarak' bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah'ın kendisine lanet ettiği, ona karşı gazaplandığı ve onlardan maymunlar ve domuzlar kıldığı ile tağuta kulluk (ibadet) edenler; işte bunlar, yerleri daha kötü ve dümdüz yoldan daha çok sapmışlardır." (5Maide/60)

"Tağut'a kulluk (ibadet) etmekten kaçınan ve Allah'a içten yönelenler ise; onlar için bir müjde vardır, öyleyse kullarıma müjde ver." (39Zümer/17)

⁵ Soysaldı, Kur'an'da İbadet ve Zikir, s.9

Demek ki Kur'an'da, 'Allah'tan başkalarına ibadet etmeyin' ifadesiyle, 'Birtakım zorbaların sizi aşağılamasına, ezmesine, horlamasına, sınıflara bölmesine, size karşı keyfi davranmasına, temel hak ve özgürlüklerinizi ayaklar altına almasına izin vermeyin, rıza göstermeyin" anlayışı hedeflenmektedir. Allah'a ibadetle ise asla böyle haksızlık ve zulümlerin kastedilmediğine Kur'an'ın bütünü kanıttır. Allah'ın insanlardan asla bu yönde bir talebi olmamıştır.

b) İbadet Edilen Kişinin Ölmüş Bir İnsan Olması

İbadet edilen kişi ölmüş bir insansa -ki en yaygın olanı budur- böyle bir kişiliğe kulluk (ibadet), zorla veya zorbalıkla değil, çoğunlukla birilerinin teşvikiyle veya empoze etmesiyle, kendiliğinden ve içten gerçekleşmektedir. Bu konuda, genel olarak ölmüş insanların kabirleri, türbeleri, varsa resimleri, heykelleri, onlara ait eşyalar veya hatıratlar, aracı ve vesile kılınarak kulluk (ibadet) edilmektedir.

Doğaüstü gücü olduğu inancıyla birinden veya bir nesneden medet beklemek, duayla ona yönelmek, ona umut bağlamak, ona güvenip dayanmak, ondan korku ve endişe içinde olmak, hayatının, sağlığının ve geleceğinin gerçekte ona bağlı ve şükran borcu (minnettar) olduğuna inanmak, o varlığa ibadet anlamına gelmektedir. Oysa vahyin ana mesajında bu eylemlerle yalnızca Allah'a yönelim istenmiştir.

Yalnızca Allah'a ait özellikleri ve nitelikleri O'ndan başkasına yakıştıranlar, umutlarıyla ve yardım (medet) beklentileriyle, endişeleriyle ve korkularıyla Allah'ın yanı sıra yöneldikleri kişilere ve diğer varlıklara da kulluk (ibadet) etmiş olmaktadır.

*"Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, artık erdemli iş yapsın ve **Rabbine kullukta (ibadette) hiç kimseyi ortak etmesin.**" (18Kehf/110)*

İnsanlar; umutsuz vakalarda, hastalıklarda, yoksullukta, doğal afetlerde, geleceğe dair umut arayışlarında, minnettarlıklarını ortaya koymada üstün güç atfettikleri kişilere veya varlıklara bağlanır ve onları putlaştırır:

*"De ki: **"Allah'ın yanı sıra size ne bir fayda sağlama, ne de zarar verme gücü olmayan şeylere mi kulluk (ibadet) ediyorsunuz? Oysa yalnız Allah'tır her şeyi duyan, her şeyi bilen!"** (5Maide/76)*

*"(Hakikati inkâr edenlere) de ki: **"Allah'ın yanı sıra dua ve davet etmekte olduğunuz (varlıklar)a kulluk (ibadet) etmekten men olundum"**. De ki: **"Ben sizin dayanaksız görüşlerinize uymam, yoksa sapkınlığa düşerdim ve doğru yolu bulanlar arasında olmazdım."** (6En'am/56)*

*"O, sürekli diri olanıdır. O'ndan başka ilah yoktur; **öyleyse dini yalnızca kendisine halis kılanlar olarak O'na dua edin.** Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun. De ki: **"Bana apaçık belgeler gelince, sizin Allah'tan başka dua-davet etmekte olduklarınıza kulluk (ibadet) etmekten kesin olarak menedildim** ve âlemlerin Rabbi için Müslüman olmakla emrolundum." (40Mümin/65-66)*

Mutlak şefaât (yüceltilen kutsal kişilik sayesinde öldükten sonra kurtulma, kaba tabirle kayrılma ve iltimas görme) arayışı, en sık rastlanılan putlaştırma gerekçesidir. Üzerinde düşünülürse bu bağlamdaki 'ibadet', üstün görülen güçten medet arayışı ve ondan doğaüstü bir yardım beklentisidir:

***"Allah'ın yanı sıra kendilerine zarar veremeyecek ve yararları dokunamayacak varlıklara kulluk (ibadet) ederler ve: "Bunlar Allah katında bizim şefaâtçilerimizdir"** derler. De ki: **"Siz, Allah'a, göklerde ve yerde bilmediği bir şey mi haber veriyorsunuz? O, sizin şirk koştuğunuzdan uzak ve yücedir."** (10Yunus/18)*

O yüzden, kişinin, kendi iradesi, bilinci, inancı ve yapıp ettiklerine bağlı olarak Allah'tan başka hiç kimseye umut bağlamaması, Allah'a kulluğun (ibadet) da bir gereğidir:

***"...O'nun izni olmaksızın hiç kimse şefaâtçi olamaz. İşte O, Rabbiniz Allah'tır. O hâlde O'na kulluk (ibadet) edin. Hâlâ düşünmüyor musunuz?"** (10Yunus/3)*

***"...O'nun izni olmaksızın nezdinde şefaât edebilecek olan kimdir? O zaten, insanların gözlerinin önünde olanı da, onlardan gizli tutulana da bilir..."** (2Bakara/255)*

***"O, onların gözünün önünde olanları da bilir, onlardan gizli tutulan şeyleri de bilir; bunun içindir ki, onlar, O'nun (zaten) razı olduğu insanların dışında kimseye şefaât edemezler; çünkü (herkesten önce) onların kendileri O'nun korkusuyla titrerler."** (21Enbiya/28)*

c) İbadet Edilenin Bir Nesne Olması

Yalnızca Allah'a ait özellikleri ve nitelikleri yakıştırmalar ve yönelişler, kişilere olduğu gibi nesnelere de olabilir. Kutsallık yakıştırılan bu nesne putlar, bazen kutsal görülen bir kişinin, bazen kutsallaştırılan gök cisimlerinin veya uğurlu görülen bitki ya da hayvanın sembolü olabilir. Böylesi yönelişler, içten bağlanarak, sözlü olarak medet bekleyerek veya fiili olarak karşısında el pençe durarak yahut yerlere kapanarak olabilir.

"(İbrahim:) *"O halde" dedi, "Allah'ın yanı sıra, size hiçbir şekilde ne yararı ne de zararı dokunmayan şeylere mi kulluk (ibadet) ediyorsunuz?" Yazıklar olsun size de, Allah'ın yanı sıra kulluk (ibadet) ettiğiniz nesnelere! Hala aklınızı kullanmayacak mısınız?" Dediler ki: "Eğer (bir şey) yaparsanız, onu yakın ve ilahlarınıza yardımda bulunun."* (21Enbiya/66-68)

"Hani, o (İbrahim), babasına ve halkına, *"Nelere kulluk (ibadet) ediyorsunuz?"* diye sormuştu. Demişlerdi ki: *"Putlara tapıyoruz, bunun için onların önünde bel büküp eğiliyoruz."* Dedi ki: *"Peki, dua ettiğiniz zaman onlar sizi iştiriyorlar mı?" "Yahut size fayda veya zararları dokunur mu?" "Hayır" dediler. "Biz atalarımızı böyle yaparlarken bulduk." "Sizin ve geçmiş atalarınızın nelere kulluk (ibadet) etmekte olduğunuzu gördünüz mü?" dedi."* (26Şuara/70-76)

"Bunun üzerine onların ilahlarına sokulup: *"Yemek yemiyor musunuz?"* dedi. *"Ne diye konuşmuyorsunuz?"*... Dedi ki: *"Yontmakta olduğunuz şeylere mi kulluk (ibadet) ediyorsunuz?"* (37Saffat/91-92,95)

"Gece, gündüz, güneş ve ay O'nun işaretlerindendir. Eğer yalnızca Allah'a kulluk (ibadet) ediyorsanız, güneşe ve aya secde etmeyin; onları yaratan Allah'a secde edin." (41Fussilet/37)

d) İbadet Edilenin Bir Çıkar İlişkisi Olması

Allah'tan başkasına doğaüstü güç yakıştırmak yönelişler, birtakım çıkarlardan veya aşırı sevgi ve bağlanımdan olabilir:

"Siz yalnızca Allah'tan başka birtakım sevgi tapıncaklarına (evsan) kulluk (ibadet) ediyor ve bir takım yalanlar uyduruyorsunuz. Gerçek şu ki, sizin Allah'tan başka kulluk (ibadet) ettikleriniz, size rızık vermeye güç yetiremezler; öyleyse rızık Allah'ın katında arayın, O'na kulluk (ibadet) edin ve O'na şükredin. Siz O'na döndürüleceksiniz." (29Ankebut/17) (Şükür ibadet ilişkisi: 39/66)

Allah'a İbadetle Kastedilen Nedir?

Allah'ın insanları muhatap alması, yine onların arasından seçtiği güvenilir elçiler aracılığıyla olmuştur. Bu elçilerden, kendi önerilerini, tavsiyelerini ve buyruklarını insanlara bildirmeleri ve uyarı görevini yapmaları istenmiştir. Allah kendisini, öncelikle ilahi talepleriyle ve hemen devamında nitelikleriyle tanıtmıştır.

"İnsanlık (başlangıçta) tek bir toplumdur. (Sonra ihtilafa düşmeye başladılar) Allah müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberleri görevlendirdi. Onlarla beraber, hakkında ihtilafa (ilkel anlaşılmazlığa ve ayrılığa) düştükleri konularda insanların arasında hükmetsin diye hakka uygun olarak ilahi kitap indirdi." (2Bakara/213)

Demek ki toplumda anlaşmazlıklar (ihtilaflar) ve kavgalar çıkınca, savaşlar baş gösterince, güçlüler zayıfları ezmeye başlayınca Allah olup bitenlere sessiz ve tepkisiz kalmamış, elçiler ve kitap yoluyla olaylara müdahil olmuştur.

Anlaşmazlıkların, kavgaların ve savaşların konusu, Allah'ın elçileri aracılığıyla bildirdiği önerilerde söz konusu edilmiştir. Bu önerilerde özellikle şu konulara vurgu yapıldığını görmekteyiz:

"Öldürmeyeceksin." Bu buyruk, bize, kimilerinin bazı insanları öldürdüğü gerçeğini bildirmektedir. Nitekim ta başlangıçta Âdem'in iki oğlundan biri, diğerini öldürmüştür. Bu ilkeyle temel hakların en önemlisi, yaşam hakkına ve kişi dokunulmazlığına dikkat çekilmektedir. Bu ilke, kavgadan ve savaşlardan uzak durma bilincini de vermektedir.

"Çalmayacaksın." Bu buyruk, bize, kimilerinin, bazı insanların emeğine ve birikimine saygı göstermediğini bildirmektedir. Bu ilkeyle, temel haklardan birisi olan mülkiyet hakkına dikkat çekilmektedir.

"Zina etmeyeceksin." Bu buyruk, bize, kimilerinin bazı insanların onuruna, bedenine göz diktiğini, taciz ve tecavüze kalkıştığını bildirmektedir. Bu ilkeyle, insan onurunun, özel yaşamın ve ailenin korunması hakkına dikkat çekilmektedir.

“Yalan şahitlikten (iftiradan) uzak duracaksın.” Bu buyruk, bize, kimilerinin bazı insanlara iftira attığını, bu yolla bazı insanların haksız yere suçlanıp cezalandırıldığını bildirmektedir. Bu ilkeyle, suçluluğu kanıtlanıncaya kadar insanların masum olduğu ‘suçsuzluk ilkesi’ne (masumiyet karinesi) dikkat çekilmektedir.

Bu bağlamda Allah’a kulluk (ibadet) etmek; öldürmek yerine yaşatmak, ağıt yaktırmak yerine yüzleri güldürmek, çalmak yerine iyilik etmek ve sosyal yardımda bulunmak, zina etmek yerine onurlu ve iç disiplimli yaşamak, iftira atmak yerine bulunduğu ortama hak ve adaleti egemen kılmak, hayali güçlerden medet beklemek yerine dua ve namazla Allah’tan yardım istemektir.

Değişik formlarla Tevrat’ta ve İncil’de yer alan On Emir⁶ Kur’an’da da aynı öneme sahiptir:

“İsrail oğullarından söz (misak) almıştık ki, “1) Allah’tan başkasına kulluk (ibadet) etmeyin. 2) Ana- babaya iyilik edin... 3) Akrabaya, 4) Yetimlere, 5) Yoksullara (iyilik edin). 6) İnsanlarla dostça konuşun. 7) Namazı kılın. 8) Zekâtı verin.” Sonra pek azınız hariç sözünüzden döndünüz. Hala da yüz çevirmektesiniz. 9) “Birbirinizin kanını dökmeyin, 10) Birbirinizi yurdunuzdan çıkarmayın” diye de söz almıştık. Sizler de bunu onaylamıştınız. Hâlâ da buna tanıklık etmektesiniz.” (2Bakara/83-84)

İlahi kitaplarda ahlaki değerler daima en ön planda tutulmuştur: 1) Kibirlenmekten, riyakârlıktan ve hasetten uzak durmak, onurlu ve alçakgönüllü olmak, 2) Cana kıymamak, kimsesizlere ve yetimlere sahip çıkmak, 3) Zulmetmemek ve haksızlık yapmamak, ölçüyü tartıyı doğru yapmak, 4) Zina ve fuhuştan uzak durmak, her türlü iffetsizlikten, ölçüsüz-aşırı tutum ve davranışlardan uzak durmak, 5) Çalmamak ve yetim malı yememek, 6) Yalandan ve yalan şahitlikten uzak durmak, adil olmak, 7) Anne -baba ve yakınlarla hürmet etmek, 8) Yoksula ve yakına hakkını vermek, 9) İsrâf ve cimrilik etmemek, 10) Sarhoş olmamak ve bilgisizce iş yapmamak gibi. (Bkz. 2/83-84; 4/36-39, 135; 5/8; 6/151-153; 17/23-39; 22/30; 25/72; 29/8).

O halde, Allah kendisine kulluk (ibadet) edilmesini, öncelikle insanların ilahi talepleri içtenlikle izlemelerine ve bunun sonucu gelecekte umutlu olmalarına bağlamıştır. Buradan, Allah’a kulluğun (ibadetin) tanımını iki maddeyle özetlemek mümkündür.

a) Temel Dini Hükümleri (haramları - helalleri) veya Mutlak Doğruları Kendiliğinden Bilme veya Belirlemede Kaynak Gördüğüne Bağlanmak:

Temel haklar konusunda insan hayatına düzenlemeler getirme, temel hükümleri belirleme, evrensel düzeyde öneriler ve sınırlama getirme hak ve yetkisi olduğu inancıyla bağlanmak, ona kulluk (ibadet) etmektir:

“(Yalnızca) Allah’a kulluk (ibadet) edin ve O’na hiç bir şeyi ortak koşmayın; anne-babaya ve akrabalara, yetimlere ve muhtaçlara, yakın komşulara ve uzak komşulara, yakın arkadaşla, yolda kalmışa ve meşru yollarla malik olduklarınıza iyilik yapın. Doğrusu Allah böbürlenerek küstahça davrananları sevmez; Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah’ın, lütfundan kendilerine verdiği nimeti gizleyen kimselerdir. Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır. Bunlar, mallarını insanlara gösteriş için harcayan, Allah’a ve ahiret gününe de inanmayan kimselerdir. Şeytan kimin arkadaşı olursa, o ne kötü arkadaştır.” 4/36-38

“Hani İsrail oğullarından, “Allah’tan başkasına kulluk (ibadet) etmeyin; “Anneye-babaya, yakınlarla, yetimlere ve yoksullara iyilikle davranın, insanlara güzel söz söyleyin, namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin” diye misak almıştık. Sonra siz, pek azınız hariç, döndünüz ve (hâlâ) yüz çeviriyorsunuz.” (2Bakara/83) (Ayrıca bkz. 17/23-37)

Bu ayetlere göre kişi; anne-babasına, akrabalarına, yetimlere ve muhtaçlara, yakın ve uzak komşularına, yakın arkadaşına, yolcuya ve meşru yollarla malik olduklarına iyilik ederek, namaz kılıp zekât vererek Allah’a kulluk (ibadet) etmiş olmaktadır. Bunun sonucu halka hizmet, Hakk’a hizmet olarak görülmüştür.

⁶ Tevrat: Çıkış 20: 7-17; Yasanın Tekrarı 5: 7-21; İncil: Matta 5: 17-48; 19: 16-26; Markos 10: 19-21; Luka 18: 20-27.

Allah'a kulluk (ibadet), Allah'ın temel haklarla ilgili hükümlerinin kesin doğru olduğuna inanıp onlara uygun yaşamakla mümkündür. Nitekim Rabbe kulluğun (ibadetin) yolu şunlardan geçmektedir: 1) Allah'la beraber başka ilah edinmemek, 2) Anne-babaya iyi davranmak, onları azarlamak yerine onlara değer vermek, 3) Dürüst ve erdemli olmak, 4) Saçıp savurmadan yakına, yoksula, yolda kalmışa hakkını vermek, 5) Sosyal yardımlarda ve harcamalarda cimri olmamak ve israf etmemek, 6) Geçim endişesiyle çocukları öldürmemek, 7) Zinaya yaklaşmamak, 8) Cana kıymamak, 9) Yetim malına zarar vermemek (çalmamak), 10) Sözünde durmak, 11) Ölçüyü-tartıyı (ticareti) doğru dürüst yapmak, 12) Bilmediği konularda ahkâm kesmemek, 13) Kibirilenmemek. (17İsra/22-39).

Vahyin önerilerine aykırı görüşlerin doğru olduğuna inanmak, Allah'a ortak (şirk) koşmak anlamına gelmektedir. Nitekim her türlü isteği, talebi ve önerisi 'mutlak doğru' olduğu inancıyla bağlanılan varlığa kulluk (ibadet) edilmektedir. Nitekim Allah'a kulluğun (ibadetin) bir yolu da bildirdiği helal – haram ilkesini dikkate alarak yaşamaktan geçmektedir:

"Eğer yalnızca O'na kulluk (ibadet) ediyorsanız, artık Allah'ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızıklardan yiyin ve Allah'ın nimetine şükredin. Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'ın yanı sıra adını kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur olur da istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Dillerinizin yalan yere nitelendirmesinden ötürü "Şu helâldir (meşrû-sevap), şu haramdır (gayri meşrû-günah)," demeyin, yoksa Allah hakkında yalan uydurmuş (Allah'a iftira atmış) olursunuz. Allah hakkında yalan uyduranlar ise kurtulamazlar." (16Nahl/114-116)

"Ey iman edenler! Eğer siz ancak Allah'a kulluk (ibadet) ediyorsanız, size verdiğimiz rızıkların iyi ve temizlerinden yiyin ve Allah'a şükredin." (2Bakara/172)

Allah'ın önerilerine uymak, teslimiyet göstermek, sorumluluk bilinciyle hareket etmek, hicret etmek ve hayır işlemek Allah'a kulluk (ibadet) etmektir:

"Allah'a kulluk (ibadet) edin, O'na karşı sorumluluk bilinciyle hareket edin ve bana itaat edin." (71Cinn/3)

"Ey iman eden kullarım, şüphesiz benim arzım geniştir; artık yalnızca bana kulluk (ibadet) edin." (29Ankebut/56)

"Ey iman edenler! Hakka boyun eğin (ruku) ve hakka teslimiyet gösterin (secde). Rabbinize kulluk (ibadet) edin ve hayır işleyin, umulur ki kurtuluş bulursunuz." (22Hacc/77)

Peygamberlerden Nuh halkını yalnızca Allah'a **kulluğa (ibadet)** çağırdı (7/59; 23/23). Hud da (7/65), Salih de (7/73; 27/45), Şuayb da (7/85; 11/84; 29/36) aynı çağırışı devam ettirdi. Salih peygamber, o gün, kendi halkından, yaşam hakkına göz dikilen deveye (hayvanlara) zarar vermemelerini istedi. Ona göre, içinde yaşadığı toplumda Allah'a kulluk (ibadet) veya Allah'a iş yapmak, Allah'a çalışmak buydu. Şuayb, ölçüye tartıya özen göstermelerini, hileli yollarla hırsızlığa teşebbüs etmemelerini, bunun bozgunculuk olduğunu, insanları iyilikten ve güzellikten engellemelerini istedi. (7/85-86) Ona göre, içinde yaşadığı toplumda Allah'a kulluk (ibadet) veya Allah'a iş yapmak, Allah'a çalışmak buydu.

b) Mutlak (Sınırsız Üstün) Güç Sahibi Olduğu İnancıyla Bağlanmak

Allah'a kulluk (ibadet) bağlamında Allah'ın nitelikleri (esmâu'l-hüsna), ilahi öneriler ve buyruklar karşısındaki tutuma göre etkinlik kazanmaktadır.

Müslümanlar; yalnızca Allah'ın her an her şeyi bildiğine, gördüğüne ve duyduğuna, her şeye tanık olduğuna, isterse her şeyi yapabilme gücü olduğuna inanırlar. Bu inançla Allah'la ilişki kurar, bu bağlarını korur ve bu bağı güçlü tutmak isterler. İşte bu ilişki, bağ ve bağlanım O'na kulluk (ibadet) olmaktadır.

Allah, kendi önerilerini ve buyruklarını izleyenlere dünyada ve ahirette yardım edeceğini vaat etmiştir. (Bkz. 4/95; 5: 9; 9: 72; 24: 55; 28:61; 47: 7)

Sorunlarının ve sıkıntılarının giderilmesinde çözümler ararlar, bu arayış sürecinde Allah'tan yardım isterler ve O'nun yardım edebileceğini umarlar. İşte bu yardım istekleri (dua) ve umutları, Allah'a kulluktur (ibadet). Allah, Elçisi'nden bu gerçeği dile getirmesi istenmiştir:

"De ki: "Ben, yalnızca Allah'a kulluk (ibadet) etmek ve O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ben ancak O'na dua-davet ederim ve son dönüşüm O'nadır." (13Ra'd/36)

Kulluk (ibadet) etmek; sözlü, fiili ve gönülden teslimiyet göstermek, sonsuz güvenip dayanmak ve namaz kılmak yoluyla gerçekleşir:

*"Haydi Allah'a **teslimiyet gösterin (secde edin)** ve O'na **kulluk (ibadet) edin**." (53Necm/62)*

*"Öyleyse O'na **kulluk (ibadet) edin** ve O'na **güvenip dayanın (tevekkül)**." (11Hud/123)*

*"Gerçekten Ben, Ben Allah'ım, Ben'den başka ilah yoktur; **şu halde bana kulluk (ibadet) et** ve beni zikretmek için dosdoğru namaz kıl." (20Taha/14).*

İlahi önerilere ve buyruklara muhatap olan insan, ilahi ilkeler ve değerlere bağlılığını sürdürürken 'Mutlak Güçlü' olduğuna inandığı **Allah'a kulluğu (ibadet) şu konularda olmaktadır:**

- ✚ Her türlü ayartılma, kötülük ve bilgisizlikten yüce sahip ve efendi (rabb) olduğu inancıyla ona **sığınmak**,
- ✚ Önerilerine ve uyarılarına (ayetler) koşulsuz bağlılık ve teslimiyet göstermek (**secde**),
- ✚ Tüm konuşulanları duyduğu, tüm yapılanları gördüğü, her şeyi bildiği inancıyla sorumlu davranmak (**takva**),
- ✚ Mutlak egemen (mâlik), mutlak güçlü (kadîr) ve sınırsız üstünlüğe sahip (azîz) olduğu inancıyla onur, şeref ve değeri onun katında aramak, her yerde ve her zaman ondan yardım beklemek (**dua**),
- ✚ Doğru ve iyi işler yapınca onun koruyup kurtaracağına ve kollayıp esirgeyeceğine (rahmet) umut beslemek (**reca**'),
- ✚ Kötülük yapınca onun cezalandıracağından endişe etmek (**havf**),
- ✚ Lütfettiği nimetler ve sağladığı imkânlarla zikrinde (gündeminde) ve şüküründe (şükranlarında) onun önüne kimseyi geçirmemek (**zikir** ve **şükür**),
- ✚ Sorumlu davranmanın akabinde ona sonsuz güven beslemektir (**tevekkül**).

Sonuç olarak vahiy Allah'a kulluğu (ibadet), iki esasa dayandırmıştır:

1. Allah'ın önerilerine ve buyruklarına içtenlikle koşulsuz bağlılık,
2. Allah'ın önerilerine ve buyruklarına uygun bir tutum ortaya koyunca Allah'ın bunu tam bileceğine ve buna uygun en doğru tepkiyi vereceğine olan umut, inanç, yanlış tutum sergileyince yardımın ve desteğin gelmeyeceğinden endişe, her durumda dua, O'nu anmak, O'na şükranlarını bildirmek ve sonsuz güvenmek

İşte her iki konuyu işleyen şu ayet kulluk (ibadet) kavramını daha net açıklamaktadır:

Yahudi ve Hristiyanlar, yalnızca Allah'a ait niteliklerin bir kısmını Hz. İsa'ya yakıştırmışlar ve kendi dini otoritelerinin, türettikleri haram ve helalleri de 'din' olarak görmüşler, onları izleyenler de onların bu uydurmalarını din edinmişlerdir.

*"(Yahudiler) **Allah'ın yanı sıra toplumsal liderlerini (hahamlarını)**; (Hristiyanlar) da **dini otoritelerini (rahiplerini)** ve **Meryem oğlu Mesih'i (İsa'yı) rabler edindiler**. Hâlbuki onlara **ancak tek ilâha kulluk (ibadet) etmeleri emrolundu**. O'nun yanı sıra tanrı yoktur. O, bunların ortak koştukları şeylerden uzaktır." (9Tevbe/31)*

İbn Kesir bu ayetin açıklamasında,⁷ Tayy kabilesinin reisinin Hristiyan oğlu Adiyy İbn Hatim, boynunda gümüşten bir haç olduğu halde Allah Elçisi'nin yanına geldi. Konuşma esnasında, Allah Elçisi: "Onlar, Allah'ın yanı sıra hahamlarını, rahiplerini rabler edindiler" (9Tövbe/31) ayetini okudu. Adiyy der ki, ben, "Kuşkusuz onlar (halk), onlara (dini otoritelere) ibadet etmediler" dedim. Allah Elçisi, "Evet, onlar (dini otoriteler), onlara (halka) helali haram kıldılar, haramı da helal kıldılar. Onlar (halk) da kendilerine uydu. İşte onların (halkın) onlara (dini otoritelere) ibadeti budur" diye buyurdular.⁸

Bu ayetle ilgili Abdullah ibn Abbas da demiştir ki: **Hahamlar ve papazlar, Yahudi ve Hristiyanlara, kendilerine secde etmelerini emretmemişlerdir. Fakat onlar, Allah'ın emirlerine aykırı emirler vermişler, onlar da bu emirleri tutmuşlardır. Bu sebeple Allah, hahamları ve papazları "Rabler" diye isimlendirmiştir... İsrail oğullarında bu rab edinme olayı nasıldı sorusuna, "Hahamlar bize ne emrettiyse ona uyduk. Neyi de yasakladıysa, sözlerini**

⁷ İbn Kesir; Adiyy İbn Hatim olayını, İmâm Ahmed, Tirmizî ve İbn Cerîr'in çeşitli kanallardan aktardığını ifade etmiştir.

⁸ İbn Kesir, Hadislerle Kur'an Tefsiri, Tövbe sûresi, 31. ayet. Hadis No: 643, Tirmizî, Sünen, Tefsir, Berâe, (3094-3095).

dinledik. Hâlbuki bunların emrettikleri ve yasakladıkları şeylerin hükmü, Allah'ın kitabında mevcuttu. İnsanlar din adamlarının telkinlerini nasihat kabul edip aldılar ve Allah'ın kitabını arkalarına attılar. Böylece Allah'ı bırakıp din adamlarını rabler edinmiş oldular.”⁹

Şu aşağıdaki ayetlerde de yine bu iki konu işlenmiştir:

*“Kitab'ın indirilmesi mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi Allah tarafındandır. Şüphesiz, sana bu Kitabı hak ile indirdik; öyleyse sen **de dini yalnızca O'na halis kılarak Allah'a kulluk (ibadet) et.** Haberin olsun; halis (katıksız) olan din yalnızca Allah'ındır. O'ndan başka veliler edinenler (şöyle derler:) **"Biz, bunlara bizi Allah'a daha fazla yaklaştırsınlar diye kulluk (ibadet) ediyoruz...** Eğer Allah, çocuk edinmek isteseydi, yarattıklarından uygun gördüğünü elbette seçerdi. O, yücedir; O, bir olan, kahredici olan Allah'tır. (39Zümer/1-4)*

*“Allah'ın, kendisine ilahi Kitab'ı, hükmü ve peygamberliği verdiği hiçbir insanın, **"Allah'ın yanı sıra bana da kullar olun"** demesi düşünülemez. Fakat (şöyle öğüt verir:) **"Öğretmekte ve öğrenmekte olduğunuz Kitab'ın gereği olarak **Rabbe kullar olun.**"** (3Al-i İmran/79)*

*“O gün, onların tümünü bir arada toplayacağız, sonra şirk koşanlara: **"Yerinizden ayrılmayınız; siz de, ortaklarınız da"** diyeceğiz. Artık onların arasını açmışsınız. **Şirk koştukları (kişiler) derler ki: "Siz bize kulluk (ibadet) ediyor değildiniz."** (10Yunus/28)*

SONUÇ

Yaratılış amacı, varlığın türüne göre değişmektedir. Varlıklar, birbirinin tamamlayıcısı ve doğadaki yaşamın sürmesinde önemli bir role sahiptir.

Varlıklar arasında insanın, olabileceğinin en iyisi olmak ve yapabileceğinin en iyisini yapmak gibi bir sorumluluğu var. Bu bakımdan insanın yaşam dünyasında kaliteyi ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. O, bu kaliteyi, sorumlu davranarak ve yeryüzüne barışı, hak ve adaleti egemen kılarak elde edebilir. Bu ise ancak, aklını kullanması, ne kendini, ne de başkalarını küçük düşürecek söz ve davranışlardan kaçınması, kimseyi putlaştırmaması, güçlüden değil hak ve adaletten yana olması, kişisel veya sınıfsal çıkarlar için başkalarına hükmetmeye kalkışmamasıyla mümkündür.

Allah'a kulluğun gerekçesinin cevabı, kulluğu (ibadeti) doğru anlamaktan geçmektedir. Buna göre Allah'a kulluk iki temel esasa dayalıdır: O'nun bildirdiği evrensel ahlaki erdemlere sıkı sıkıya bağlılık, -ki bunlar, barıştan yana olmak, yaşam hakkı ve insan onuru gibi temel haklar, son derece hayati öneme sahiptir. Bu bağlılığın gereği ve sonucu olarak, O'nunla ilişkiyi, O'nu ve bildirdiklerini gündemden düşürmeden, doğru işler yaptıkça O'na olan sonsuz güveni, yanlış işler yaptıkça ve bizler kendimize çekidüzen vermedikçe bizlere yardım etmeyeceği endişesini, O'nun her an her yerde yardım edebileceği inancıyla duayı ve lütfettiklerinden dolayı kaynakları verimli değerlendirerek şükranlarımızı sunmayı sürdürmektir.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim.

Hayat Kitabı Kur'an, Gerekçeli Meal, Mustafa İslamoğlu, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, Ali Buluç, Bakış Yayınları, İstanbul, ts.

Kur'an-ı Kerim Meali, Mustafa Öztürk, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Mucemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'an, Muhammed Fuad Abdu'l-Baki, Çağrı Yay. İstanbul.

İbn Cerir et-Taberi, Câmiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1996.

İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yay. İstanbul, 1983.

Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2001.

Lane, Arabic-English Lexicon Dictionary.

Prof. Afşar Timuçin, Felsefe Sözlüğü, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1998.

Prof. Ahmet Cevizci, Felsefe Terimleri Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2003.

Prof. Bedia Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998.

Prof. H. Mehmet Soysaldı, Kur'an'da İbadet ve Zikir, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1998, sayı: 3.

06.10.2013

⁹ İbn Cerir et-Taberi, Tövbe süresi, 31. ayet.

